

DE BARBAREN

ALESSANDRO BARICCO BIJ DE BEZIGE BIJ

City
Dit verhaal

Alessandro Baricco

De barbaren

Vertaald door Manon Smits

2010

DE BEZIGE BIJ
AMSTERDAM

Deze editie van *De barbaren. Essay over de mutatie* van Alessandro Baricco, een bundeling van dertig stukken die werden gepubliceerd in het dagblad *La Repubblica*, is aangevuld met een hoofdstuk 'Noten' en een hoofdstuk 'Data' onder redactie van Sara Beltrame en Cosimo Bizzarri. In de tekst zijn referenties die ten tijde van publicatie actueel waren, behouden gebleven. De gemarkeerde namen en uitdrukkingen verwijzen naar lemma's die in alfabetische volgorde in 'Noten' zijn opgenomen. In 'Data' geeft de redactie een selectie van nieuwsberichten met betrekking tot elke datum waarop een aflevering werd gepubliceerd.

De vertaalster ontving voor deze vertaling een werkbeurs van de Stichting Fonds voor de Letteren.

Copyright © 2006 Alessandro Baricco. All rights reserved

Copyright Nederlandse vertaling © 2010 Manon Smits

Oorspronkelijke titel *I barbari. Saggio sulla mutazione*

Oorspronkelijke uitgever Fandango 2006/Feltrinelli 2008

Omslagontwerp Marry van Baar

Omslagillustratie Oleksandr Hnatenko en Michaela Schwarz /

www.rudolfphotographie.com

Foto auteur Chico de Luigi

Vormgeving binnenwerk Adriaan de Jonge, Amsterdam

Druk Bariet, Ruinen

ISBN 978 90 234 5269 0

NUR 320

www.debezigebij.nl

Inhoud

Begin 9

MOTTO'S

Motto's I 17

Motto's II 21

Motto's III 28

PLUNDERINGEN

Wijn I 35

Wijn II 42

Het dier 50

Voetbal I 55

Voetbal II 60

Boeken I 67

Boeken II 76

Boeken III 82

ADEMEN MET DE KIEUWEN VAN GOOGLE

Google I 91

Google II 97

Google III 101

Ervaring 108

DE ZIEL VERLIEZEN

Ziel 117

Klassieke muziek 122

Monsieur Bertin 129

Monsieur Rivière 131

Inspanning 133

Oorlog 139

PORTRET TEN

Spectaculariteit 147

Nostalgie 153

Verleden 159

Democratie 165

Authenticiteit 170

Onderwijs 177

Propellerbladen 182

EPILOOG

De Chinese Muur 191

Noten 203

Data 217

Verantwoording 237

Deze tekst heeft een bijzondere oorsprong. Ik heb hem geschreven tussen mei en oktober 2006, in een voor mij tamelijk krankzinnig tempo. Om de vijf, zes dagen publiceerde ik een aflevering ervan in de krant waar ik mee samenwerk, *La Repubblica*. Als ik had besloten om een essay in boekvorm te schrijven, zou ik waarschijnlijk een ander taalgebruik hebben gehanteerd, meer hebben geargumenteed, meer hebben gereflecteerd, en doordat ik nog terug had kunnen gaan om dingen te corrigeren, zou ik het verhaal waarschijnlijk een betere opbouw hebben gegeven. Maar ik vond het leuk om eens als het ware live te werken, onder de ogen van de lezers, meer gericht op de noodzakelijkheid van het nadenken dan op de behoedzaamheid van het publiceren.

Deze bundel omvat alle dertig afleveringen, en houdt ze bijeen in de wat rigidere vorm van een echt boek, voor de lezers die ze niet hebben kunnen of willen volgen tijdens hun ontstaansperiode. Ik heb heel weinig gecorrigeerd en bijna niets veranderd: ik wilde graag dat de tekst bleef zoals hij oorspronkelijk was, met zijn zwakheden, zijn onvoorzichtige snelheden, en zijn regelrechte barbaarsheid. Hierdoor lijkt me dat het daadwerkelijk is geworden wat ik wilde dat het zou zijn: de herinnering aan een kleine, onregelmatige onderneming.

A.B.

november 2006

Begin

Het lijkt misschien niet zo, maar dit is een boek. Ik bedacht dat ik het leuk zou vinden om er een in afleveringen te schrijven, in de krant, tussen de brokstukjes wereld die daarin dagelijks langskomen. Wat me tot deze werkwijze aantrok was de kwetsbaarheid ervan: het is alsof je in de buitenlucht staat te schrijven, boven op een hoge toren, terwijl iedereen naar je kijkt en de wind stevig waait. Iedereen loopt langs, druk bezig, een hoop dingen te doen. En jij staat daar maar, zonder dat je kunt corrigeren, kunt teruggaan, het trappetje opnieuw vorm kunt geven. Het komt zoals het komt. En de volgende dag wordt er een krop sla in verpakt, of wordt er een hoedje van gemaakt door een huisschilder. Als huisschilders die tenminste nog steeds maken, hoedjes van een krant – als bootjes op de kustlijn van hun gezicht.

Af en toe, en heus niet alleen voor het werk, ga je op zoek naar een bepaalde schaarste. En dat is waarschijnlijk een manier om een bepaalde authenticiteit terug te vinden.

Ik wil hoe dan ook geen valse verwachtingen wekken, dus ik zeg er meteen bij dat dit geen roman wordt. Een roman in feuilletonvorm, dat trekt me absoluut niet. Het wordt dus een essay, in de letterlijke zin van het woord, dat wil zeggen een poging. Een poging om te denken, al schrijvende. Er zijn een paar dingen die ik graag wil begrijpen, met betrekking tot wat er hier om me heen gebeurt. Met 'hier om me heen' bedoel ik het piepkleine stukje wereld waarin ik verkeer: tussen mensen die hebben gestudeerd, mensen die nog studeren, verhalenvertellers,

theatermensen, intellectuelen, dat soort lieden. Een vreselijk wereldje, in veel opzichten, maar uiteindelijk is dat de plek waar de ideeën grazen, en de plek waar ik ben gezaaid. Met de rest van de wereld ben ik al lang geleden het contact kwijtgeraakt, en dat is niet fraai, maar het is wel zo. Het kost al heel veel moeite om je eigen kluitje aarde te begrijpen, er blijft niet veel over om de rest van de akker te leren kennen.

Maar misschien vind je in elke kluit, als je hem op de juiste manier interpreteert, de hele akker.

Hoe dan ook, ik zei dat er iets is, hier, wat ik graag zou willen begrijpen. Eerst was ik van plan het boek de volgende titel te geven: *De mutatie*. Alleen kon ik helemaal niemand vinden die dat ook maar enigszins een mooie titel vond. Jammer dan. Maar hij dekte wel goed de lading. Ik bedoel, dat is precies wat ik wilde begrijpen: waaruit bestaat de mutatie die ik om me heen zie?

Als ik het moest samenvatten zou ik het zo zeggen: allemaal voelen we dat er een onbegrijpelijke apocalyps in de lucht hangt, en overal horen we die stem rondbazuinen: 'De barbaren komen eraan!' Ik zie ontwikkelde geesten naar de stofwolk van de invasie turen, hun ogen strak gericht op de horizon van de televisie. Vanaf hun katheders proberen knappe professoren in het stilzwijgen van hun studenten te peilen hoe hoog de puinhopen zijn die achtergebleven zijn nadat er een horde barbaren is langsgetrokken, zonder dat iemand die overigens heeft kunnen zien. En rondom de dingen die worden geschreven of verbeeld, dobbert de verdwaasde blik van schriftverklaarders die ontzet vertellen over een land dat is geplunderd door rovers zonder enige cultuur noch geschiedenis.

De barbaren, daar heb je ze.

Welnu: in mijn wereld is intellectuele eerlijkheid schaars, maar intelligentie niet. Niet iedereen is gek geworden. Ze zien iets wat er is. Alleen krijg ik het niet voor elkaar om datgene wat er is te bekijken met diezelfde blik. Er zit me iets niet lekker.

Ik realiseer me terdege dat het ook gewoon het normale conflict tussen de generaties zou kunnen zijn, de ouderen die zich verzetten tegen de invasie van de jongeren, de gevestigde macht die zijn posities verdedigt door de opkomende krachten te beschuldigen van barbaarsheid, en al die dingen die altijd al hebben plaatsgevonden en die we al duizenden keren hebben gezien. Maar deze keer lijkt het anders. Het conflict zit zo diep dat het anders lijkt. Gewoonlijk wordt er gevochten om zeggenschap over strategische punten op de landkaart. In dit geval lijkt het echter veel radicaler, alsof de aanvallers veel verder gaan: ze zijn de landkaart aan het veranderen. Misschien hebben ze hem zelfs al veranderd. Zoiets moet er gebeurd zijn in de gezegende jaren waarin bijvoorbeeld de Verlichting opkwam, of in de dagen waarin de hele wereld ineens romantisch bleek te zijn geworden. Er waren geen troepenverplaatsingen, en ook geen zonen die hun vaders vermoordden. Ze waren mutanten, die het ene landschap vervingen voor een ander, en daar hun eigen habitat vestigden.

Misschien is dit ook zo'n moment. En zijn degenen die wij barbaren noemen een nieuwe soort, met kieuwen achter de oren, die heeft besloten om onder water te leven. Nogal wiesde dat wij, van buitenaf, met onze longetjes, dat bekijken als een dreigende apocalyps. Waar zij ademhalen, gaan wij dood. En als we onze kinderen verlangend naar het water zien kijken, vrezen we voor hen, en werpen we ons blind tegen datgene wat we alleen maar kunnen zien, dat wil zeggen, de schim van een barbaarse horde die in aantocht is. Intussen merken we dat bovengenoemde kinderen, onder onze vleugels, nu al heel zwaar ademhalen, en achter hun oren krabben alsof daar iets zit dat moet worden bevrijd.

Op zo'n moment krijg ik zin om het te begrijpen. Ik weet het niet, maar misschien heeft het ook iets te maken met die vreemde kortademigheid die me steeds vaker overvalt, en die vreemde

neiging om langdurig onder water te zwemmen, tot ik eindelijk merk dat ik kieuwen heb die me kunnen redden.

Maar goed. Ik zou die kieuwen graag eens van dichtbij bekijken. En dat dier bestuderen dat zich aan het terugtrekken is van het land, en in een vis verandert. Ik zou de mutatie willen bespieden, niet om te achterhalen waar die vandaan komt (dat zou te hoog gegrepen zijn), maar om haar te kunnen schetsen, al is het nog zo vaag. Als een natuurwetenschapper uit vroeger tijden die in zijn schetsboek een tekening maakt van die nieuwe soort die hij op dat Australische eilandje heeft ontdekt. Vandaag heb ik mijn schetsboek opengeslagen.

Snap je er niets van? Logisch, het boek is nog niet eens begonnen.

Het is een tocht voor geduldige reizigers, een boek.

Vaak beginnen boeken met een ritueel waar ik erg op gesteld ben, namelijk het kiezen van een motto. Het is dat ene zinnetje of citaat dat op de eerste pagina wordt gezet, vlak na de titel en de eventuele opdracht, en dat dient als een soort viaticum, als zegening. Dit is bijvoorbeeld het motto van een boek van Paul Auster:

‘De mens heeft niet een en hetzelfde leven. Hij heeft vele levens achter elkaar, en dat is de oorzaak van zijn ongeluk’ (Chateaubriand).

Vaak klinken ze zo, dat wat voor onzin ze ook beweren, je ze gelooft. Ze zijn apodictisch, om het maar eens uit te drukken in de taal van hen die ademhalen met hun longen.

Het leukst vind ik motto’s die de grenzen van het veld afbaken. Die je dus min of meer duidelijk maken op wat voor veld het boek zal spelen. Toen de grote Melville het motto voor *Moby Dick* moest kiezen, liet hij zich een beetje meeslepen en koos hij uiteindelijk veertig citaten. Dit is het eerste:

‘En God schiep de groote walvisschen’ (*Genesis*).

En dit is het laatste:

‘O, de zeldzaam’ oude walvis, in zijn zeeverblijf / zal hij zijn,
bij ontij en orkaan, / Een kolos van macht, waar macht is recht,
/ En Koning van de grenslooz’ oceaan!’ (‘Walvislied’).

Volgens mij was dat een manier om duidelijk te maken dat zijn boek zou gaan over de hele wereld, van God tot aan de scheten van de zeelui uit Nantucket. Of tenminste, dat was het plannetje van Melville.

‘Anima candida!’ zou Vonnegut* zeggen, met uitroepteken en al.

Zo zou ik voor dit boek vier motto’s willen kiezen. Gewoon om de lijnen van het speelveld af te bakenen. Het eerste komt uit een prachtig boek dat sinds kort in het Italiaans vertaald is. Het is geschreven door Wolfgang Schivelbusch* en is getiteld *Die Kultur der Niederlage* (*De cultuur van de nederlaag*; als Torino-supporter heb ik een zwak voor dit soort titels). Dit is wat hij op een gegeven moment schrijft: ‘De vrees om te worden verslagen en verwoest door hordes barbaren is zo oud als de geschiedenis van de beschaving. Beelden van woestijnvorming, van parken die zijn geplunderd door nomaden en van vervallen gebouwen waarin het vee staat te grazen, keren voortdurend terug in de decadente literatuur, vanaf de Oudheid tot aan onze tijd.’

Overschrijven en even apart leggen.

Het tweede motto vind je in de volgende aflevering.

Wat een wind zeg, hier boven op die toren.

Motto's

Motto's I

Het tweede motto van dit boek komt van ver. 7 mei 1824. Beethoven presenteert in Wenen zijn Negende Symfonie. Hoe die dag werkelijk verliep is een verhaal dat ik vroeg of laat graag eens zou vertellen. Niet hier, dit is niet de juiste plek. Maar ik zeg je dat ik het vroeg of laat zal doen, want het is iets belangrijks, het begrijpen hiervan. 'Ah! Hoeveel is sindsdien gestorven... en ontloken!' is een zin van Roxane in *Cyrano de Bergerac*, maar het gaat ook op voor de avond waarop de 'Ode an die Freude' ('Ode aan de vreugde') voor het eerst door mensen werd beluisterd (een paar maar, want het merendeel hield het niet vol en maakte zich halverwege uit de voeten). Dat was me een verhaal. Vroeg of laat zou ik dat toch eens moeten vertellen. Maar niet nu, in elk geval.

Niet nu, maar één ding wil ik er nog wel bij zeggen, omdat het volgens mij te maken heeft met de barbaren, en dat is dat Beethoven zich die avond naar de schouwburg begaf in een groene rokjas. Hij had er geen in een fatsoenlijkere, meer respectabele kleur, en dus moest hij wel die groene rokjas aantrekken, en in zekere zin was dat zijn grootste zorg toen hij van huis ging, wat zouden de mensen zeggen van zijn tragisch groene rokjas, en daarop stelde zijn secretaris genaamd Schindler hem gerust en zei dat hij zich geen zorgen hoefde te maken omdat het natuurlijk halfdonker zou zijn in de schouwburg en het dus onwaarschijnlijk was dat de mensen zouden opmerken wat voor kleur zijn rokjas precies was, in dit geval groen.

Het ging precies zo. En als ik ben aangekomen bij de dertigste

aflevering van dit boek, zal ik veel gemakkelijker kunnen uitleggen hoe belangrijk deze anekdote is. Dat duurt nog maanden, verwacht ik, maar als het zover is zal het je geen moeite kosten om deze zin te begrijpen: het ging er óók om hoe ze gekleed gingen. Beloofd.

Maar goed. Dat was niet wat ik wilde zeggen. Ik was gebleven bij het tweede motto. Oké, de Negende van Beethoven werd gepresenteerd en het is opmerkelijk om te weten hoe ze daarop reageerden, de mensen, de critici, iedereen. Dat was precies zo'n moment waarop sommige mensen de kieuwen achter hun oren ontblootten en schuchter begonnen te bedenken dat zij zich veel beter zouden voelen in het water. Ze stonden op de drempel van een heftige mutatie. (Naderhand noemden we die de Romantiek. Daar zitten we nu nog steeds in.) Het is dus heel belangrijk om te gaan kijken wat er op dat moment werd gezegd en gedacht. En dit is wat een Londense criticus schreef, een jaar later, toen hij de Negende eindelijk kon lezen en beluisteren. Ik wil er wel even bij zeggen dat hij geen dommerik was, en dat hij schreef voor een gezaghebbend tijdschrift getiteld *The Quarterly Musical Magazine and Review*. En dit is wat hij schreef, en wat ik hier weergeef als tweede motto:

‘Elegantie, puurheid en maat, die de basisprincipes van onze kunst vormden, maken geleidelijk plaats voor een nieuwe, frivole en pompeuze stijl die wordt gehanteerd door de oppervlakkelijke talenten van onze tijd. Hersenen die, door opvoeding en gewoonte, nergens anders aan kunnen denken dan aan kleren, mode, roddels, romans lezen en morele losbandigheid, zijn nauwelijks in staat te genieten van de ingewikkeldere, minder koortsachtige geneugten van de wetenschap en de kunst. Beethoven schrijft voor díé hersenen, en daarin schijnt hij ook tamelijk succesvol te zijn, als ik de lofbetuigingen moet geloven die ik overal hoor opkomen voor dit laatste werk van hem.’

Voilà.

Wat mij een glimlach ontlokt is dat de Negende in onze tijd juist een van de hoogste, stevigste bolwerken is van die vesting die dreigt te worden veroverd door de barbaren. Die muziek is het symbool geworden, de ode, de opperste citadel. Die muziek is onze beschaving. Nou, ik heb een nieuwtje voor je. Er is een tijd geweest waarin de Negende het symbool van de barbaren was! De beluisteraars van die symfonie, en de lezers van romans: allemaal barbaren! Toen ze hen aan de horizon zagen verschijnen, haastten ze zich om hun dochters en hun sieraden in veiligheid te brengen! Dat zijn klappen. (En wat dacht je hiervan: hoe zijn we er ooit toe gekomen om te denken dat degenen die géén romans lezen de barbaren zijn?)

Over de Negende Symfonie gesproken, moet je dit horen. Waarom hebben cd's het formaat dat ze hebben en bevatten ze dat bepaalde aantal minuten muziek? In feite hadden de uitvinders ze net zo goed een beetje groter kunnen maken, of een beetje kleiner, waarom precies dat formaat? Antwoord: toen ze in 1982 bij Philips* daarover moesten beslissen, bedachten ze dat de hele Negende Symfonie van Beethoven erop moest passen. Destijds was daarvoor een drager van twaalf centimeter nodig. En zo ontstond het formaat van de cd. Nog steeds wordt een plaat van Madonna, ik noem maar wat, aangepast aan de duur van die symfonie.

Typisch, hè? Maar is het waar? Dat weet ik niet. Ik heb het gelezen in een Frans tijdschrift getiteld *L'Echo des Savanes*, waarvan een op de drie pagina's vol staat met blote vrouwen en strips. Als je in de trein zit, met allemaal andere mensen om je heen, is het een heel gedoe om het te lezen, zeker als je katholiek bent opgevoed. Het is hoe dan ook een gezaghebbend tijdschrift op zijn gebied, al ontgaat me eerlijk gezegd wat dat gebied precies is. Maar waar het mij om gaat is dit: of die anekdote over Philips nu waar is of niet, hij drukt iets uit wat wél volkomen waar is, namelijk het absoluut totemistische karakter van

de Negende. En dat drukt hij uit met een bondigheid die ik nooit heb aangetroffen in tientallen boeken zónder blote vrouwen. Dat vind ik mooi, en het heeft ook te maken met dit boek. Wat is dit voor nieuwe vorm van waarheid, waarschijnlijk verzonnen, maar zo doeltreffend dat het helemaal niet nodig is om haar te verifiëren? En waarom juist daar, tussen al die borsten en billen? Dat is iets waaraan ik het vierde hoofdstuk van dit boek wil wijden. Nu eerst nog zien te bedenken waar de eerste drie over zullen gaan.

Rustig maar. Dat was een grapje. Ik heb heus wel een plan. Ik weet bijvoorbeeld nu al dat ik het laatste hoofdstuk van dit boek ga schrijven op de Chinese Muur.

Maar goed. Door naar het derde motto.

Motto's II

Even resumeren: dit is een boek in afleveringen, een essay over de komst van de barbaren. Voorlopig ben ik nog maar bij de eerste pagina, dat wil zeggen die waarop de motto's altijd staan. Ik heb er al twee gelanceerd. Nu gaan we naar het derde kijken. Het derde heb ik te danken aan Walter Benjamin. En hier is even een terzijde geboden.

Walter Benjamin, ik zeg het even voor degenen die hem niet kennen, was een Duitser (spreek zijn naam dus alsjeblieft niet uit als Bendjamin, alsof hij in Connecticut had gewoond). Geboren in 1892 in Berlijn, 48 jaar later om het leven gekomen door zelfmoord. Van hem zou je kunnen zeggen dat hij de grootste literatuurcriticus was uit de geschiedenis van de literatuurkritiek. Maar dat zou hem nog tekortdoen. In werkelijkheid was hij iemand die de wereld bestudeerde, de manier van denken van de wereld. Daarvoor maakte hij vaak gebruik van de boeken die hij las, want die beschouwde hij als een bevoorrecht inkijsje in de geest van de wereld. Maar eigenlijk was hij er even goed in om wat dan ook te gebruiken: de magie van de fotografie, of reclames voor beha's, of de topografie van Parijs, of wat de mensen aten.

Hij schreef veel, op bijna obsessieve wijze, maar hij kreeg het bijna nooit voor elkaar om een mooi, afgerond boek te maken; wat hij heeft nagelaten is een enorme hoeveelheid aantekeningen, essays, aforismen, recensies, artikelen, en inhoudsopgaven van nooit geschreven boeken. Genoeg om een uitgever tot waanzin te drijven. Hij leefde in de droevige wetenschap dat men

hem nergens een vaste baan en een salaris kon bieden; universiteiten, kranten, uitgevers en stichtingen overlaadden hem met complimenten, maar slaagden er nooit in een manier te vinden om met hem samen te werken. Dus legde hij zich erbij neer om in voortdurende financiële armoede te leven. Hij beweerde dat het hem in elk geval wel een subtiel privilege had verschaft: elke ochtend wakker worden wanneer het hem uitkwam. Maar het moet gezegd worden dat hij er over het algemeen toch niet zo blij mee was. Nog één ding: hij was joods en marxistisch. Als je joods en marxistisch was, was nazi-Duitsland niet echt de ideale plek om rustig oud te worden.

In de context van dit boek is er één ding van hem dat mij het allerbelangrijkst lijkt. Het is niet eenvoudig uit te leggen, dus ga er even voor zitten, en als je niet kunt gaan zitten, stop dan even en lees weer verder als je al je hersencellen kunt inzetten. Dit is het: hij probeerde nooit te begrijpen wat de wereld was, maar altijd wat de wereld aan het worden was. Ik bedoel: wat hij boeiend vond aan het heden waren de tekenen van de mutaties die dat heden zouden opheffen. Het waren de transformaties die hem interesseerden; de momenten waarop de wereld op zijn lauweren rustte konden hem geen reet schelen. Van Baudelaire tot aan de reclame, wat het ook was waarover hij zich boog, het werd de profetie van een toekomstige wereld, en de aankondiging van een nieuwe beschaving.

Ik zal proberen het iets nauwkeuriger te zeggen: voor hem betekende 'begrijpen' niet dat je het onderwerp van de studie kon plaatsen in de bekende landkaart van de werkelijkheid, en daarmee definieerde wat het was, maar dat je aanvoelde op welke manier dat onderwerp de landkaart zou wijzigen en onherkenbaar zou maken. Hij genoot ervan om het exacte punt te bestuderen waarop een beschaving genoeg houvast vindt om een ommekeer te maken en een totaal nieuw, ongekend landschap te vormen. Hij vond het prachtig om die titanische beweging te be-

schrijven, die voor de meeste mensen onzichtbaar was, en voor hem juist zo zonneklaar. Hij fotografeerde de ontwikkeling, en ook daarom waren zijn foto's, bij wijze van spreken, altijd een beetje bewogen, waardoor ze onbruikbaar waren voor instituten die salarissen verschafte, en objectief gezien lastig voor degenen die ze betroffen. Hij was een absoluut genie in een zeer bijzondere kunst, die vroeger profetie werd genoemd, en die nu beter gedefinieerd zou kunnen worden als de kunst om de mutaties te ontcijferen vlak voordat ze plaatsvinden.

Zou zo iemand mogen ontbreken tussen de motto's van dit boek? Nee.

Hier komt dus het derde motto. (Nu mag je ook weer over-eind komen en ontspannen.) Ik heb vaak gedacht hoe nuttig, hoe waanzinnig nuttig iemand zoals hij zou zijn geweest na de oorlog, toen alles overhoop was gehaald en we begonnen te veranderen in datgene wat we nu zijn. Het is gruwelijk dat hij nooit kennis heeft kunnen maken met televisie, Elvis, de Sovjet-Unie, de cassette recorder, fastfood, JFK, Hiroshima, de magnetron, legale abortus, John Patrick McEnroe, de jasjes van Armani, Spiderman, de Papa Giovannigemeenschap en een heleboel andere dingen. Denk je eens in wat hij met zulk materiaal had kunnen doen? Hij had ons misschien al jaren van tevoren alles kunnen uitleggen (zij het een beetje bewogen, dat wel). Hij was iemand die in 1963 bijvoorbeeld zonder al te veel inspanning de realityshow had kunnen voorspellen. Maar zo is het niet gegaan. Benjamin maakte zichzelf van kant in een of ander boerengat op de grens tussen Frankrijk en Spanje. Het was september 1940. Hij had uiteindelijk besloten om de nazistische oorlogszucht te ontvluchten, en hij was van plan om naar Portugal te gaan en van daaruit, zij het met tegenzin, naar Amerika te vertrekken. Hij kreeg problemen met zijn visum. Hij werd daar bij de grens aangehouden, en een beetje in onzekerheid gelaten. 's Nachts leek het hem beter om de handdoek in de ring te gooi-

en. En hij maakte er een eind aan met een dodelijke dosis morfine. De volgende dag kwam zijn visum binnen, met stempel en al. Hij had in veiligheid kunnen komen. Shakespeariaanse finale.

Af en toe (en ik trap er steeds weer in) vraagt mijn zoontje aan me: als een sterk iemand tegen een intelligent iemand moet strijden, wie wint er dan? Dat is een goeie vraag. Als Nobelprijs-winnares Rita Levi-Montalcini* tegen worstelaar John Cena* moet, wie wint er dan? Meestal antwoord ik Rita Levi-Montalcini, want dat is het politiek correcte antwoord en ik ben volgens de opiniebladen net zo'n politieke fatsoensrakker als Veltroni. Maar ik moet zeggen dat het deze keer niet zo was. In het geval van Benjamin won de sterkste. Hij was de meest intelligente man op de aardbol. En toch verloor hij. Het is niet anders.

Ik ben het motto niet vergeten, hoor, daar kom ik zo op. Als ik denk aan wat we allemaal zijn kwijtgeraakt met de dood van Benjamin, komt dat vooral omdat ik weet dat hij, hoewel hij waanzinnig erudiet was, er niet zijn neus voor zou hebben opgehaald om zich bezig te houden met Spiderman, of met McDonald's. Daarmee bedoel ik dat hij een van de eersten was die vond dat het DNA van een beschaving niet alleen werd gevormd in de hogere echelons van haar bewustzijn, maar ook, of misschien wel juist, in de op het eerste oog meest onbeduidende ontsporingen ervan. Ten opzichte van de beschaving gedroeg hij zich niet uit de hoogte; hij omarmde al het wereldse. Wat dat betreft was hij zonder twijfel een groot voorbeeld: uit dat vermogen van hem om even makkelijk de zenuw van de wereld bloot te leggen aan de hand van Baudelaire als aan de hand van een boek over tuinieren (zoals hij inderdaad heeft gedaan), blijkt een keuze die klinkt als een allesomvattende les. Voor mij wordt het samengevat in één beeld, één frame als het ware, een flitsend inzicht, dat ik onverwachts heb beleefd in een boekwinkel in San Francisco. Eerlijk gezegd was het niet zomaar een boekwinkel, maar die van Ferlinghetti,* de befaamde City